

Željko Mirkov¹

UDC 343.131.5(497.11)
343.121:347.965.45(497.11)
Pregledni rad
Primeljen: 09. 09. 2019.
Prihvaćen: 25. 10. 2019.

O POJMU OKRIVLJENOG I NJEGOVOM ISKAZU U KRIVIČNOM POSTUPKU

APSTRAKT: Iskazu okrivljenog se poklanja velika pažnja, jer je okrivljenom, po pravilu, najbolje poznato da li je i kako izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret. Stoga je njegov iskaz jedno od najvažnijih dokaznih sredstava, dok je pribavljanje iskaza složena radnja u krivičnom procesnom, ali i u psihološkom smislu. Shodno ovakvom značaju predmeta rada, njegovoj kompleksnosti i specifičnosti, a u nameri da pruži što pregledniji, precizniji i naučno potkrepljen prikaz teme, autor je predvideo i razradio strukturu rada kroz tri bitna konstitutivna elementa koja čine saslušanje okrivljenog kao dokaznu radnju, a to su: 1) pojam okrivljenog, 2) pojam saslušanja, čija je suština pribavljanje iskaza okrivljenog i 3) iskaz koji se javlja kao rezultat saslušanja.

KLJUČNE REČI: pojam okrivljenog, saslušanje okrivljenog, iskaz okrivljenog

1. Uvodne napomene

U krivičnom postupku učestvuje više lica sa različitim pravima i dužnostima. Kako je krivični proces shvaćen kao pravni odnos, potrebno je utvrditi subjekte tog odnosa, a između samih subjekata načiniti dalja potrebna razlikovanja. Tako se kao glavni procesni subjekti u krivičnom postupku javljaju sud, ovlašćeni tužilac i okrivljeni i oni su ujed-

¹ Doktor pravnih nauka, Osnovno javno tužilaštvo u Kikindi. Email: zeljko.mirkov@yahoo.com.

no i nosioci osnovnih procesnih funkcija: vođenja krivičnog postupka i presuđenja, zastupanja optužbe i odbrane. Ovi subjekti su neophodni da bi se krivičnoprocesni odnos mogao zasnovati, teći i okončati (Vasiljević, 1971: 63). Pored njih, u krivičnom postupku se mogu javiti i druga lica koja su nosioci određenih prava i dužnosti, ali koja nisu obavezna u krivičnom procesu, te se iz tog razloga u teoriji nazivaju pomoćnim subjektima ili učesnicima u krivičnom postupku.

Položaj okrivljenog u krivičnom postupku je posebno interesantan, jer se radi o licu kojem po okončanju krivičnog postupka mogu biti ograničena prava (na primer pravo na slobodu) ili mu može biti umanjena imovina (na primer izricanjem novčane kazne). Iz ovog razloga se ne može reći da je okrivljeni nezainteresovan za konačan ishod postupka. Za razliku od svedoka koji se, na primer, samo igrom slučaja zatekao na mestu izvršenja krivičnog dela, pa stoga može biti potpuno indiferentan i nemotivisan za tok krivičnog postupka, za okrivljenog se to ne može reći.

Okrivljenom je, po pravilu, najbolje poznato na koji način je došlo do izvršenja krivičnog dela, pa u tom smislu njegov iskaz može biti od velike pomoći prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja. Dokazna radnja saslušanja okrivljenog, kao i njegov iskaz, zbog niza specifičnosti su bili i ostali aktuelna i složena tema krivičnog procesnog prava: iako su pravni aspekti ovih pojmova primarni, ne treba zanemariti ni činjenicu da pojam iskaza potiče iz opšte psihologije, pa je i psihološki aspekt iskaza funkcionalno i suštinski povezan sa njegovom pravnom komponentom.

Zbog značaja saslušanja okrivljenog, kao dokazne radnje, u daljem toku rada analiziraćemo bitne elemente koji proizlaze iz ove procesne aktivnosti, a to su: 1) pojam okrivljenog; 2) pojam saslušanja, čija je suština pribavljanje iskaza okrivljenog i 3) iskaz koji se javlja kao rezultat saslušanja. Prilikom obrade navedenih pojmova biće prikazana shvatanja teoretičara koji su se bavili ovom problematikom, što omogućava kompletno sagledavanje navedenih pojmova i njihovo pravilno definisanje.

2. Pojmovno određenje okrivljenog

U starijoj i novijoj krivičnoprocesnoj literaturi sa ovih prostora pojam okrivljenog je određivan na različite načine.

Prema Ogorelici (1899), okrivljenim se smatra ono lice protiv koga se oživotvorava zahtev države na kaznu radi kažnjivog dela koje je počinio (str. 233).

Marković (1930) okrivljenog definiše kao lice kojem se u krivičnom postupku stavlja na teret izvršenje jednog konkretnog krivičnog dela, čije je učešće neophodno da bi sud mogao rešiti o postojanju i obimu kaznenog zahteva države (str. 181, 182).

Okrivljeni je osoba koja aktivno učestvuje u radu suda koji prethodi donošenju odluke, protiv koje postoji sumnja da je počinila kazneno delo, braneći se od te sumnje, smatra Bajer (1943: 19).

Dolenc (1933) pod pojmom okrivljenog podrazumeva učinioca zločina protiv kojeg je započelo gonjenje pred krivičnim sudom (str. 108).

Pišući o pojmu okrivljenog i njegovoj odbrani, Vasiljević (1971) navodi da je okrivljeni određeno (individualisano) lice prema kojem je upravljen procesni zahtev, te da je cilj krivičnog postupka utvrđivanje krivičnopravnog zahteva države (str. 157).

Dimitrijević (1972) pod pojmom okrivljenog smatra duševno zdravo lice prema kome se vodi postupak, jer postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo, ali se ne smatra učiniocem i poseduje kako pravo odbrane, tako i druga, zakonom određena prava i dužnosti (str. 113).

Grubač (2004) pod pojmom okrivljenog podrazumeva fizičko lice protiv kojeg ovlašćeni tužilac podiže i vrši krivičnu tužbu a sud vodi krivični postupak da bi utvrdio da li je za to krivično delo odgovorno i da li postoje uslovi da mu bude izrečena odgovarajuća krivična sankcija (str. 190).

Bejatović (2014) okrivljenog definiše kao lice prema kojem se vodi krivični postupak zbog postojanja potrebnog stepena sumnje da je izvršilo krivično delo koje mu se, u konkretnom slučaju, stavlja na teret, ali se ne smatra krivim i poseduje pravo odbrane i druga zakonom određena prava i dužnosti (str. 197).

Brkić (2014) navodi da je okrivljeni fizičko a izuzetno i pravno lice protiv kojeg se, na zahtev ovlašćenog tužioca, vodi krivični postu-

pak s ciljem utvrđivanja da li je učinilo krivično delo i da li ima uslova za izricanje krivične sankcije (str. 185).

Prema Stanojeviću i Ignjatoviću (2007: 116) i Simić-Jekić (1983: 105), okrivljeni je lice protiv koga je pokrenut i vodi se krivični postupak zbog postojanja osnovane sumnje da je izvršilo krivično delo koje mu se, u konkretnom slučaju, stavlja na teret.

Đurđić (2006) ne definiše eksplicitno pojam okrivljenog, osim što navodi da se radi o procesnom subjektu. Kada govori o okrivljenom, ovaj autor posebnu pažnju posvećuje njegovoj odbrani, jer se odbrana danas poima kao čovekovo prirodno pravo, a u svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima garantovana je kao osnovno pravo čoveka (str. 53).

Prema Stevanoviću (2005), okrivljeni je lice protiv koga je pokrenut i vodi se krivični postupak zbog osnovane sumnje da je izvršilo krivično delo a radi se o osamostaljenom glavnom krivičnoprocesnom subjektu koji je kao takav nosilac funkcije odbrane (str. 90).

Škulić (2011) određuje okrivljenog kao fizičko lice protiv koga se vodi krivični postupak zbog postojanja dokaza na kojima se temelji osnovana sumnja da je to lice učinilo krivično delo koje je predmet postupka, a pritom okrivljeni u krivičnom postupku ima pravo na odbranu i dužnost prisustvovanja postupku, a na njega se tokom celog krivičnog postupka i sve do njegovog eventualnog pravnosnažnog okončanja sudskom odlukom, kojom se utvrđuje krivica, odnosi pretpostavka nevinosti (str. 182).

U nastavku ćemo opširnije predstaviti bitne elemente ovog pojma, a u davanju naše definicije pojma okrivljenog imaćemo vidu stavove navedenih autora, kao i odredbe važećeg Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine.²

Pre svega, okrivljeni je *stranka* u krivičnom postupku, što podrazumeva postojanje stranačke sposobnosti u odnosu na to lice. Tako okrivljeni može biti samo živo ljudsko biće.³ U ovom smislu, treba napo-

² Zakonik je objavljen u *Sl. glasniku RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014. U daljem tekstu: ZKP.

³ U istoriji je zabeležen slučaj iz francuskog pravosuđa XVIII veka – protiv čoveka koji je izvršio samoubistvo je vođen postupak a preminuli je na kraju čak i osuđen. Krivični postupak se više ne može voditi ni protiv životinja, što je

menuti da su mnoga savremena zakonodavstva krivičnu odgovornost proširila i na pravna lica, te da se ona zasniva na odgovornosti odgovornog lica u pravnom licu.⁴ Međutim, sa stanovišta naše teme značajan je okrivljeni kao fizičko lice.

Iz statusa procesne stranke proizlazi niz *prava* okrivljenog koja ima tokom krivičnog postupka. Ona su ustanovljena kako bi se u potpunosti ili u celosti opovrgli navodi optužbe. U tom smislu se može govoriti o tri grupe prava koje ima okrivljeni. Prvo, svako ima pravo da se smatra nevinim sve dok se njegova krivica za krivično delo ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda (čl. 3 ZKP)⁵ – pretpostavka nevinosti. Drugu grupu čini korpus prava koja se nazivaju pravom na odbranu. Radi se pravima taksativno nabrojanim u odredbama čl. 68 i čl. 69 ZKP-a. Treće, okrivljeni ima pravo na pravično suđenje.⁶

ranije bio slučaj. U Švajcarskoj je u XVI veku zabeležen slučaj suđenja poljskim miševima, a u Francuskoj je osuđen vo koji je rogovima probio čoveka.

⁴ Uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica predstavlja osnovni (bitan) element kontrolnog procesa i istovremeno premisu shvatanja da bi bilo nepravedno kazniti samo individualne učesnike u privrednom ili finansijskom poslovanju krivičnom kaznom (sankcijom) kada je očigledno da je takvo poslovanje uzrok krivičnog dela. Bez odgovornosti pravnih lica, mnoga krivična dela bi bila nedovoljno kažnjena, jer veličina i struktura mnogih preduzeća (kompanija, korporacija) dovodi do nemogućnosti da se adekvatno odredi (pripíše) odgovornost pojedincima (Vrhovšek, 2009: 52).

⁵ Prvi protagonist ideje o pretpostavci nevinosti okrivljenog bio je Čezare Bekarija (*Cesare Beccaria*) u svom delu „O zločinima i kaznama“: „Niko se ne može smatrati krivim pre nego što ga je sud osudio i društvo mu ne sme uskratiti javnu zaštitu pre nego bude ustanovljeno da je povredio uslove pod kojima mu je ona priznata.“ Kasnije je zamisao o prezumpciji nevinosti našla mesto u francuskoj Deklaraciji o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine tako da u ovom aktu leže njeni koreni. Sledeći korak u razvoju pretpostavke nevinosti predstavlja njeno proklamovanje u Univerzalnoj deklaraciji o pravima čoveka iz 1948. godine a zatim i u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine (Čejović, 2009: 26–27).

⁶ U novije vreme sve se više govori i o načelu pravičnog postupka, koji je nastao u angloameričkom pravu. Pravični postupak (*fair trial*) se prvi put pominje u odluci Centralnog krivičnog suda Engleske i Velsa još 1677. godine, ali se iz same odluke ne može zaključiti koja je bila njegova sadržina. U odluci tog suda iz 1679. godine navodi se da je okrivljeni imao pravično suđenje, jer su

Pored prava, okrivljeni ima i *dužnosti* predviđene čl. 70 ZKP-a: 1) da se odazove na poziv organa postupka i 2) da obavesti organ postupka o promeni adrese prebivališta ili boravišta, odnosno o nameri da promeni adresu prebivališta ili boravišta. One stoje u funkciji nesmetanog vođenja postupka.

Da bi određeno lice steklo status okrivljenog, potrebno je da se za to ispune određene *procesne pretpostavke*. Prema važećem ZKP-u, okrivljeni je lice protiv koga je podignuta optužnica koja još nije potvrđena, ili protiv koga je podnet optužni predlog, privatna tužba ili predlog za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja, a glavni pretres ili ročište za izricanje krivične sankcije još nije određeno (čl. 2 st. 1 tač. 1 ZKP-a). Optužni akt se podnosi kada postoji opravdana sumnja da je određeno lice učinilo krivično delo.⁷

Na osnovu iznetog, okrivljenog možemo definisati kao individualno određeno lice koje ima svojstvo stranke u krivičnom postupku protiv koje se pred sudom vodi postupak zbog postojanja opravdane sumnje da je učinila krivično delo koje joj se optužnim aktom stavlja na teret i kojoj u procesu u vezi sa optužbom pripada pravo na odbranu, ali istovremeno obavezuju dužnosti koje se odnose na nesmetano vođenje postupka, a sve sa ciljem kako bi sud utvrdio osnovanost optužnog akta.

Važeći zakon je predvideo i da izraz „okrivljeni“ služi kao opšti naziv za osumnjičenog, okrivljenog, optuženog i osuđenog (okrivljeni u širem smislu). Ono što je novina u odnosu na rešenje prethodnog zakona jeste činjenica da se sada i osumnjičeni smatra okrivljenim u širem smislu.⁸ Ovo ranije nije bilo propisano, ali je bilo prihvaćeno u teorijskom smislu, kao i delom u praksi (Шкулић, 2014: 123).

obe strane imale pravo da obrazlože svoje navode, pa je sud bio milostiv prema okrivljenom, dok su dokazi jasno ukazivali na njegovu krivicu (Langford, 2009: 44–45).

⁷ Vid. odredbu čl. 331 st. 1 i čl. 499 st. 1 ZKP-a.

⁸ Vid. odredbu čl. 221 st. 5 Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine (Objavljen u *Sl. listu SRJ*, br. 70/2001, 68/2002 i „Službenom glasniku RS“, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007 i 72/2009 i 76/2010.)

3. Saslušanje okrivljenog u krivičnom postupku

Dokazivanje je ključno pitanje krivičnog postupka a jedna od najznačajnijih dokaznih radnji u krivičnom postupku je saslušanje okrivljenog. Doprinos ovog dokaznog sredstva pravilnom utvrđivanju činjeničnog stanja u krivičnom postupku a posebno priznanja, kao najpoželjnijeg dokaznog sredstva, uočen je odavno, pa je okrivljeni u jednoj od etapa razvoja krivičnog postupka bio podvrgavan torturi ne bi li priznao izvršenje krivičnog dela.

Saslušanje okrivljenog predstavlja istražnu ili pak radnju na glavnom pretresu koja se sastoji u pribavljanju iskaza od okrivljenog u pogledu krivičnog dela koje mu se stavlja na teret (Simonović, 1997: 119). Okrivljeni se tokom trajanja krivičnog postupka sasluša više puta: tokom istrage, za vreme glavnog pretresa, a moguće je i njegovo saslušanje pred drugostepenim sudom tokom trajanja žalbenog postupka.

Dokazna radnja saslušanja okrivljenog može se preduzeti i tokom predistražnog postupka od strane policije, pod određenim uslovima: ako osumnjičeni pristane da da iskaz i ako su pristanak osumnjičenog da bude saslušan i njegov iskaz tokom saslušanja dati u prisustvu branioca (čl. 289 st. 4 ZKP-a). Ovo saslušanje je od velikog značaja, jer se na ovaj način mogu proveriti prethodno sačinjene verzije, utvrditi i razjasniti druge činjenice i okolnosti koje treba da potvrde ili opovrgnu sumnju protiv tog lica, zatim uticati na izbor i način vršenja drugih operativnih radnji ili ukazati na druga lica kao izvršioce krivičnog dela (Милић, 2006: 1–2).

U literaturi se u vezi sa pribavljanjem podataka radi razjašavanja okolnosti pod kojima je izvršeno krivično delo govori o dve vrste razgovora: intervjuu i saslušanju. Intervju je tip razgovora neoptužujućeg karaktera (*non-accusatory*) koji teče slobodno, bez posebno unapred pripremljenog plana a najbolje se opisuje kao razgovor sa ciljem pribavljanja relevantnih informacija. Postavljanje pitanja usmereno je na pobuđivanje ponašanja tipičnog za nevinost i krivicu. S druge strane, razgovor u formi saslušanja (isledničkog intervjuja) dobro je isplaniran, optužujućeg je karaktera (*accusatory*) i efikasan u pribavljanju priznanja (Gordon, Fleisher, 2006: 34; Коларевић, 2012: 115). Posmatrano s aspekta našeg prava, smatramo da bi pribavljanje iskaza u formi intervjuja

bilo pogodno tokom predistražnog postupka kada se izjave od lica uzimaju u formi službene beleške i nemaju karakter dokaza, kao i tokom ispitivanja svedoka, dok je logično da se tip isledničkog primenjuje kada se neko lice optužuje za nešto – prema okrivljenom.

Gledano uopšteno, saslušanje okrivljenog ima za cilj dve stvari: da se okrivljenom predoči šta mu se stavlja na teret, za koje se krivično delo okrivljuje i da mu se kroz saslušanje pruži mogućnost da se brani (Бејатовић, 2014: 297). S jedne strane, na ovaj način je okrivljenom omogućeno da se upozna sa činjenicama koje stoje protiv njega, te da u skladu sa tim vrši funkciju odbrane, dok se, s druge strane, licu koje vrši saslušanje omogućava da prikupi sve relevantne činjenice koje su u vezi sa izvršenjem krivičnog dela, kao i da upozna ličnost okrivljenog.

Pretpostavke za saslušanje okrivljenog i korpus prava koji mu stoji na raspolaganju tokom postupka detaljno su regulisani odredbama ZKP-a. Međutim, pored *pravne* strane ove dokazne radnje koja predstavlja nezaobilaznu formu i uslov da bi se na ovakvom dokazu mogla zasnovati sudska odluka, saslušanje okrivljenog čini i *psihološki aspekt* o kome zakon ništa ne govori. Da bi krivičnoprocesni subjekti preduzimali operativne i radnje dokazivanja ispravno, efektivno i prilagođeno datoj vrsti krivičnog dela, konkretnim okolnostima ili karakteristikama ličnosti svedoka ili osumnjičenog (okrivljenog), nije dovoljno samo poznavanje ZKP-a (Simonović, 2015: 15). Gotovo svaki ispitivač može udovoljiti procesnoj formi ispitivanja, međutim za kvalitetno saslušanje potrebno je poznavanje sudske psihologije, kao i kriminalističkih pravila iz ove oblasti. Za uspeh saslušanja potrebno je široko poznavanje opšte i psihologije kriminaliteta, zatim određeni stepen iskustva, kao i poznavanje ličnosti okrivljenog i načina njegovog reagovanja (Алексић, Шкулић, 2007: 203).

Saslušanje okrivljenog predstavlja složenu radnju u taktičkom i psihološkom pogledu i krivičnoprocesnim zakonom regulisan odnos između ispitivača i okrivljenog kako bi okrivljeni bio naveden na davanje istinitog priznanja, ili pak na saradnju u pogledu prikupljanja dokaza koji idu u prilog njegovoj nevinosti (Simonović, 1997: 119).

Pripremanje saslušanja okrivljenog predstavlja veoma osetljivu i važnu delatnost koja se odlikuje određenim procesnopravnim i taktičkim zahvatima, pa je prilikom njegovog izvođenja potrebna stalozhenost

i objektivnost, marljivost i sistematičnost (Dimitrijević, 1972: 208–209). Pravilna primena krivičnoprocesnih odredaba, kao i dosadašnjih saznanja u oblasti sudske psihologije i kriminalističke taktike, dobra su pretpostavka za dobijanje istinitog iskaza.

4. Iskaz okrivljenog

Iskaz okrivljenog se javlja kao rezultat saslušanja. Prilikom određivanja pojma iskaza okrivljenog treba imati u vidu da je iskaz pojam procesnog prava, ali da zapravo potiče iz opšte psihologije, pa se može posmatrati u psihološkom i procesnopravnom smislu.

U psihološkom smislu, iskaz nastaje tako što osoba zapaža neku činjenicu putem čula, zadržava opaženo putem pamćenja i potom usmeno (a nekad i pismeno) saopštava zapamćeno. Pri tome se odvijaju i zapažaju i drugi psihički procesi i pojave od kojih je mišljenje naročito značajno (Aćimović, 1987: 322). Mišljenje predstavlja svaki proces i aktivnosti putem kojih čovek shvata neku ideju, činjenicu, neki objekt ili samo neki aspekt objekta ili situacije (Петровић, 1998: 56), pa se, iz tog razloga, ne može izostaviti kada se govori o osnovnim psihološkim funkcijama koje čine iskaz. Prikazano hronološki, određena činjenica se najpre opaža, pa pamti a zatim sledi saopštavanje zapamćenog, dok se mišljenje javlja kao vezivna funkcija navedenih procesa i prožima svaki od njih. Tako iskaz predstavlja složen psihološki pojam koji čine četiri osnovna psihička procesa: opažanje, pamćenje, mišljenje i iskazivanje. Šema nastanka iskaza bi se mogla predstaviti na sledeći način (Simonić, 1997: 14):

O (opažanje) + P (pamćenje) + I (iskazivanje) = Iskaz

Neki autori ovom procesu dodaju razumevanje i stavljaju ga na drugo mesto uz obrazloženje da je diskutabilno da se proces razumevanja vezuje za opažanje, jer je opažanje vezano za ljudska čula koja ipak ne razumeju opaženo (Matijević, Marković, 2013: 244).

Psihički život čoveka, međutim, čine i druge psihičke funkcije, kao što su inteligencija, nagoni, emocije, volja, svest i moralnost. U svakodnevnom životu, psihički život čoveka je praktično jedinstven i sve psihičke funkcije gotovo istovremeno i jedinstveno funkcionišu. Nave-

dena podela psihičkih funkcija se najčešće pravi iz teorijskih razloga, radi lakšeg sagledavanja i analize ove kompleksne problematike.

U procesnopravnom smislu, iskaz okrivljenog je izjava nastala saslušanjem koju on u tom svojstvu daje organima krivičnog postupka o predmetu suđenja, kojim se mogu potvrđivati ili opovrgavati navodi optužbe (Brkić, 2004: 210). Njegov iskaz ima dvostruku funkciju – predstavlja dokazno sredstvo, jer ga sud ceni pojedinačno, ali i u vezi sa drugim raspoloživim dokazima, dok je istovremeno i sredstvo odbrane okrivljenog, jer okrivljeni na taj način pokazuje svoj odnos prema optužbi.⁹

Stanković navodi da, sadržajno i funkcionalno, iskaz okrivljenog jeste njegovo usmeno i neposredno, slobodno izlaganje odbrane protiv optuženja, kao i davanje odgovora (ako hoće i ima procesni interes za tako nešto) na postavljena pitanja od strane organa krivičnog postupka, u konkretnoj krivičnoj stvari (Станковић, 1985: 16). Iako, u suštini, prihvatamo ovakvo pojmovno određenje iskaza okrivljenog, dodali bismo da njegov iskaz ne ide uvek u pravcu odbrane od optuženja, jer pojavni oblik iskaza može biti i priznanje. U tom smislu, smatramo da je preciznije reći da je iskaz slobodno izlaganje u vezi sa optuženjem.

Da bismo potpunije definisali iskaz okrivljenog, potrebno je ukazati u kojim se sve pravcima može kretati ovaj iskaz tj. navesti njegove pojavne obilke. Mnogi domaći i strani autori pod pojmom iskaz okrivljenog misle na poricanje, priznanje i opoziv priznanja, ali je uočljivo da ta podela prikriva izvanredno složenu i delikatnu problematiku terećenja drugih osoba od strane okrivljenika (koji, naravno, pri tome može svoju krivicu priznavati ili poricati) (Vodinelić, 1974: 73). Na osnovu iznetog proizlazi da se okrivljeni, ukoliko reši da iskazuje, može odlučiti za poricanje izvršenja krivičnog dela, priznanje njegovog izvršenja, opoziv ranije datog priznanja i terećenje druge osobe.¹⁰

⁹ Pod izrazom „ispitivač“ podrazumevamo lica koja saslušavaju okrivljenog primenom odredaba ZKP-a o izvođenju ove dokazne radnje. To mogu biti sledeća lica: policijski službenik, radnik tužilaštva (tužilac, njegovog zamenik ili tužilački saradnik), kao i postupajući sudija.

¹⁰ Vidi: Grubač, 2006: 259; Шкулић, 2011: 208, Simonović, 1997: 119. S druge strane, Damaška ističe da je ispitivanje, kao odbrana, obuhvaćeno u pojmu ispitivanja, kao sredstva za saznanje istine, ali ipak navodi da bi „podvajanje

Posebno je značajno ukazati na specifičnost terećenja druge osobe od strane okrivljenog, kao pojavnog oblika iskaza u svetlu njegovog prava da slobodno iznese svoju odbranu. Naime, zakon daje pravo okrivljenom da pruži svoju odbranu kako mu to odgovara, pa i da iznosi okolnosti koje odstupaju od činjeničnog stanja na koje ukazuju drugi dokazi. Ukoliko to čini, okrivljeni ne može odgovarati za davanje lažnog iskaza. Međutim, situacija je drugačija ako okrivljeni svesno tereti drugu osobu da je izvršilac ili saizvršilac krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti a koje se njemu stavlja na teret. U tom slučaju okrivljeni ostvaruje bitne elemente krivičnog dela – lažno prijavljivanje iz čl. 334 st. 1 Krivičnog zakonika.¹¹ Krivičnog dela ne bi bilo samo kada bi neki propis određivao da okrivljeni nikada i ni u kom slučaju ne može odgovarati za svoj iskaz a takve odredbe nema (Васиљевић, Грубач, 2002: 185). Prema stavu sudske prakse, kad okrivljeni u krivičnom postupku daje iskaz on je slobodan u iznošenju svoje obrane i za takav svoj iskaz, makar se utvrdilo i da je lažan, ne može krivično odgovarati. Ali ako je okrivljeni prekoračio granice zakonskih ovlašćenja i izašao iz okvira svoje odbrane tako što je drugu osobu svesno lažno teretio da je izvršilac krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti, znajući da se zbog takvog njegovog iskaza protiv te druge osobe može pokrenuti krivični postupak, odgovaraće zbog lažnog prijavljivanja.¹²

Osobenost iskaza predstavlja okolnost da se zapravo radi o ličnom (personalnom) dokazu, nasuprot stvarnim (materijalnim) dokazima. Ova podela kao kriterijum uzima vrstu dokaznog sredstva iz kojeg proizlazi dokazni osnov. Kod ličnog dokaza izvor podataka o spornim činjenicama jeste sam čovek, koji svojim čulima neposredno opaža ili

ispitivanja u dokazno sredstvo i sredstvo odbrane imalo smisla samo kada bi se želela izraziti misao da okrivljeni nije samo materija suđenja, to jest njegov objekt, nego i titular procesnih ovlašćenja za samostalno ostvarenje svog interesa odbrane, to jest procesni subjekt“ (Damaška, 1962: 51–54).

¹¹ „S pravom se pojavljuje prigovor da nije iznađen dosljedan i jasan *principum divisionis*, ali zasluga je ove klasifikacije što je pokušala svratiti pažnju teorije na problematiku ove vrste dokaza, koji su, začudo, ne samo u našoj krivičnoprocesnoj literaturi dosta zanemareni“ (Vodinelic, 1974: 73).

¹² Službeni glasnik RS, br. 85/2005, br. 88/2005, br. 107/2005, br. 72/2009, br. 111/2009, br. 121/2012, br. 104/2013, br. 108/2014 i br. 94/2016.

saznaje, dok se kod materijalnih dokaza izvor podataka bitnih i neophodnih za rešenje krivične stvari nalazi u samim ispravama (Јовашевић, 2006: 274, 281).

Latinska poslovice kaže da, kao što se ljudi razlikuju po izgledu, tako se razlikuju i po naravi (*Ut forma homines, sic et natura differunt*). Činjenicu da je svaki čovek jedinka za sebe treba imati na umu tokom planiranja i sprovođenja saslušanja. U krivičnom postupku se pojavljuje veliki broj lica u različitim svojstvima a svako od njih ima svoje motive i interese. Tako svedok može biti u potpunosti nezainteresovan za ishod postupka, pa u tom smislu i ne mora pokazivati naročit napor da pomogne u utvrđivanju spornih činjenica. Oštećeni može preuveličavati ulogu okrivljenog prilikom vršenja krivičnog dela ili umanjivati svoj doprinos, dok će se okrivljeni, koji je i te kako zainteresovan za ishod krivičnog postupka, po pravilu truditi da svojom odbranom barem utiče na kvalifikaciju krivičnog dela koje mu se stavlja na teret, ali i da u potpunosti izbegne donošenje osuđujuće presude.

Značaj iskaza okrivljenog u krivičnom procesnom pravu je nesporan. Radi se o licu kom je, po pravilu, najbolje poznato na koji način je došlo do izvršenja krivičnog dela, te je, u tom smislu, iskaz okrivljenog kvalitetan izvor saznanja. Međutim, okrivljeni je svakako zainteresovan za ishod krivičnog postupka, jer se donošenjem osuđujuće presude neposredno utiče na njegova ljudska prava, pa je neizvesno da li će i u kojoj meri biti spreman da iskazuje protiv sebe. Istinito priznanje, ukoliko nije očigledno lažno, nepotpuno, protivrečno, nejasno ili ako nije potkrepljeno drugim dokazima, oslobađa sud daljeg izvođenja dokaza. S druge strane, često se iz poricanja, utvrđene laži, pa i neverbalnog izražavanja prilikom ispitivanja može steći osnova za stvaranje uverenja o tome da li je okrivljeni učinio krivično delo ili se može barem dobiti baza za usmeravanje istražne delatnosti u određenom pravcu (Damaška, 1962: 13).

5. Zaključak

Značaj saslušanja okrivljenog, kao dokazne radnje, pored nesumnjivog praktičnog značaja apostrofiran je i njenim postavljanjem na prvo mesto u sistemu dokaznih radnji u ZKP-u. Iz sadržine ove dokazne radnje proističu tri bitna konstitutivna elementa, a to su: pojam okrivljenog, zatim pojam saslušanja čija je suština pribavljanje iskaza okrivljenog i, na kraju, iskaz koji se javlja kao rezultat saslušanja.

Prilikom određivanja pojma okrivljenog treba uzeti u obzir da se radi o individualno određenom licu koje ima svojstvo stranke u krivičnom postupku protiv koje se pred sudom vodi postupak zbog postojanja opravdane sumnje da je učinila krivično delo koje joj se optužnim aktom stavlja na teret i kojoj u procesu u vezi sa optužbom pripada pravo na odbranu, ali istovremeno obavezuju dužnosti koje se odnose na nesmetano vođenje postupka, a sve sa ciljem kako bi sud utvrdio osnovanost optužnog akta.

Pravna strana saslušanja okrivljenog, koja je regulisana ZKP-om, predstavlja nezaobilaznu formu i uslov da bi se na ovakvom dokazu mogla zasnovati sudska odluka. Međutim, saslušanje okrivljenog čini i psihološki aspekt. Iskaz okrivljenog treba da sadrži dva svojstva: prvo, da je pribavljen zakonito, čime se udovoljava procesnoj formi, a drugo, da je pribavljen tako da je njegova sadržina podobna da što preciznije rasvetli činjenice koje se tiču izvršenja krivičnog dela, što se postiže poznavanjem sudske psihologije, kao i kriminalističkih pravila iz ove oblasti.

Psihološka komponenta dolazi do izražaja i kada se govori o iskazu okrivljenog koji nastaje kao rezultat saslušanja: iskaz je pojam procesnog prava, ali zapravo potiče iz opšte psihologije. Stoga se iskaz može posmatrati i u procesnopravnom i u psihološkom smislu.

Treba istaći i da su, istorijski posmatrano, prava i obaveze okrivljenog bile određene tipom krivičnog postupka. Procesni položaj okrivljenog je uvek zavisio od političkih, kulturnih, ekonomskih i drugih prilika društva a ujedno je ukazivao na opšti položaj građanina, te humanost i demokratičnost društva.

Na osnovu svega dosad rečenog, činjenica je da problematika saslušanja i iskaza okrivljenog u sebi sadrži pravne, psihološke, politiko-loške, pa i etičke komponente.

Literatura

1. Aćimović, M. (1987). *Psihologija zločina i suđenja*, Beograd: Savremena administracija.
2. Алексић, Ж., Шкулић, М. (2007). *Криминалистика*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду и Службени гласник.
3. Bayer, V. (1943). *Kazneno postupovno pravo: Prva knjiga, Poviestni razvoj*, Zagreb.
4. Бејатовић, С. (2014). *Кривично процесно право*, Београд: Службени гласник.
5. Brkić, S. (2004). *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Novi Sad: Pravni fakultet Novi Sad.
6. Бркић, С. (2014). *Кривично процесно право I*, Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду.
7. Ђејовић, В. (2009). *Pretpostavka nevinosti okrivljenog*, Beograd: Dosije.
8. Damaška, M. (1962). *Okrivljenikov iskaz kao dokaz u suvremenom krivičnom postupku*, Zagreb: Narodne novine.
9. Dimtrijević, D. (1972). *Krivično procesno pravo*, Beograd: Savremena administracija.
10. Доленц, М. (1933). *Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију*, Београд: Г. Кон.
11. Ђурђић, В. (2006). *Krivični postupak Srbije*, Niš: Pravni fakultet u Nišu.
12. Gordon, N. J., Fleisher, W. L. (2006). *Effective Interviewing and Interrogation Techniques*, London: Academic Press.
13. Грубач, М. (2004). *Кривично процесно право: Увод и општи део*, Београд: Службени гласник.
14. Grubač, M. (2006). *Krivično procesno pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union i Službeni glasnik.
15. Јовашевић, Д. (2006). *Лексикон кривичног права*, Београд: Службени гласник.
16. Juras, D. (2015). Lažno prijavljivanje kaznenog djela u zakonodavstvu i praksi Republike Hrvatske, *Civitas*, 2, 32–43.
17. Коларевић, Д. (2012). *Психологија криминала*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
18. *Krivični zakonik, Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, br. 88/2005, br. 107/2005, br. 72/2009, br. 111/2009, br. 121/2012, br. 104/2013, br. 108/2014 i br. 94/2016.
19. Langford, I., (2009). Fair trial: The history of an idea, *Journal of Human rights*, 1, 37–52.
20. Марковић, Б. (1930). *Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд: Народна штампарија.
21. Matijević, M., Marković, M. (2013). *Kriminalistika*, Novi Sad: Pravni

- fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu.
22. Милић, Н. (2006). *Полицијско саслушавање осумњиченог*, Београд: Полицијска академија.
 23. Ogorelica, N. (1899). *Kazneno procesualno pravo*, Zagreb: Kr. zemaljska tiskara.
 24. Петровић, С. (1998). *Мали лексикон психилошко-психијатријских појмова*, Београд: Партедон.
 25. Simić-Jekić, Z. (1983). *Krivično procesno pravo SFRJ*, Београд: Привредна штампа.
 26. Simonović, B. (1997). *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*, Kragujevac: Правни факултет у Крагујевцу.
 27. Simonović, B. (2015). Kriminalistika i unapređenje stručnosti krivično procesnih subjekata, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1, 9–27.
 28. Станковић, Д. (1985). Да ли и када изнуђено признање окривљеника представља доказ у кривичном поступку?, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 4, 16–41.
 29. Stanojević, P., Ignjatović, A. (2007). *Krivično procesno pravo*, Novi Sad: Привредна академија.
 30. Стевановић, Ч., Станојевић, П. (2005). *Кривично процесно право*, Ниш: СВЕН.
 31. Vasiljević, T. (1971). *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Београд: Завод за издавање удžбеника Социјалистичке Републике Србије.
 32. Васиљевић, Т., Грубач, М. (2002). Коментар Законика о кривичном поступку, Београд: Службени гласник.
 33. Vodinelić, V. (1974). Imenovanje „sukrivca“ kao dokaz u krivičnom postupku“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 73– 86.
 34. Vrhovšek, M. (2009). *Odgovornost pravnih lica za krivična dela, privredne presteupe i prekršaje*, Novi Sad: Правни факултет за привреду и правосуђе.
 35. Шкулић, М. (2014). *Кривично процесно право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду и Досије Студио.
 36. Шкулић, М. (2011). *Кривично процесно право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
 37. Законик о кривичном поступку, *Sl. list SRJ*, br. 70/2001, 68/2002 i *Sl. glasnik RS*, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007 i 72/2009 i 76/2010.
 38. Законик о кривичном поступку, *Sl. glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

ON THE NOTION OF THE DEFENDANT AND HIS TESTIMONY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

ABSTRACT: *The testimony of the defendant is given great attention since the defendant, as a rule, knows best if and how they committed the offence that they are charged with. Therefore, their testimony is one of the most significant forms of evidence, while obtaining the testimony is a complex action in the criminal proceedings context, as well as in the psychological sense. In light of the significance of the subject matter, and its complexity, and in order to provide a precise and scientifically relevant review of the topic, the paper will examine the three important constitutive elements included in the hearing of the defendant as a form of evidence, namely: 1) the notion of the defendant; 2) the notion of the hearing, the essence of which is to obtain the testimony of the defendant; and 3) the testimony that arises as a result of the hearing.*

KEYWORDS: *notion of the defendant, hearing of the defendant, testimony of the defendant.*